

KRIG OCH SCHACK

Bobby Fischer lutar sig framåt, tar den vita bonden framför kungen och skjuter den resolut två rutor in mot brädets mitt.

Århundradets märkligaste schackmatch har börjat.

På dagen 20 år efter att Fischer tog världsmästartiteln från Boris Spasskij möts de igen. Fischer har inte spelat en match sen dess. I 20 år har han gömt sig för omvärlden i Pasadena, Kalifornien. Men nu gör han comeback. "För schackspelare är det här ett större ögonblick än om Jesus kommit tillbaka", skriver svenska Schacknytt.

Det är en märklig känsla att stiga in i den enorma spelsalen i Belgrad med plats för 4.000 åskådare. Trots att det är så gott som fullsatt är det tyst som i graven. Det enda som hörs är ett lätt mummel efter varje drag, och enstaka snarkningar från en och annan åskådare som dock snabbt får en armbåge i magen från någon irriterad granne.

Spelarna sitter längst fram bakom en tjock, sexdelad glasvägg. Vi kan inte höra dem, de kan inte höra oss. Som två fiskar i ett akvarium rör sig de två spelarna i sin glasbur. Fischer i en ljusblå kostym och svart skärmmössa, Spasskij i ljusgrå kavaj med röd slips. Efter varje drag skriver de energiskt i sina anteckningsböcker.

Samtidigt pågår ett blodigt inbördeskrig i Jugoslavien. Amerikanska myndigheter har före matchen låtit hälsa Fischer att om han så mycket som rör en schackpjäs i Jugoslavien, och därmed sätter sig över FN-sanktionerna, riskerar han 250.000 dollar i böter eller upp till tio års fängelse.

Fischers svar kommer på matchens första presskonferens. Han tar upp dokumentet från finansministeriet i Washington - och spottar på det. Högt och ljudligt...

Belgrad. Oktober 1992.

En kall vind blåser in från öster. Vattnet i fontänen vid Terazije-torget sprids som från en brandspruta i den hårda vinden och

kostymklädda män springer undan för att inte bli nerstänkta.

Här märks inte kriget.

Trots internationella sanktioner fortsätter livet sin gilla gång. Affärerna är förvånansvärt välfyllda och kaféer och diskotek har gott om gäster.

Två timmars bilfärd från Belgrad finns kriget. För att komma dit tar man motorvägen mot Zagreb.

många som Växjö eller Halmstad, finns knappt en hel byggnad. Tre månaders belägring av serbiska trupper och några av krigets hårdaste, mest skoningslösa slag har lämnat kvar en grus- och ruinhög.

Vukovar är en grotesk upplevelse. Att läsa om kriget är en sak, men att plötsligt köra in i en stad som inte längre finns är något helt annat. Det ser ut som på foton från andra världskrigets slut. Men nu är det 1992. En

I september 1991 utbröt häftiga strider kring städerna Osijek och Vukovar, båda på den kroatiska sidan gränsen men med stor serbisk befolkning. I dag är området under FN-truppernas beskydd och striderna har flyttat vidare till Bosnien-Hercegovina. Men kriget lever kvar.

Staden Vukovar finns inte mer.

Att komma hit ger en känsla av överklighet. Inte ett helt hus står kvar i centrum. Sönderskjutna huskroppar, ruiner, nerrasade väggar, döda förkolnade träd. Resterna av kyrktorn spretar förtvivlat mot himlen. I staden som tidigare hade 40.000 invånare, lika

tryckande känsla sprider sig från magtrakten och uppåt. Det känns som om jag vill spy.

Några tusen människor har återvänt till resterna av vad som en gång var deras hem. De går omkring, nästan planlöst. Här och var en gammal gubbe eller gumma släpande på ved, en trasig stol, några spikar eller något annat som kan användas till att bygga en ny framtid. Överallt berusade människor, trots att det fortfarande är tidigt på eftermiddagen.

Människorna har slutat se ruinerna. För dem existerar bara nuet.

För att få arbeta som journalist måste den lokala polisen ge sitt tillstånd. När jag frågar

efter vägen dit förklarar en man vänligt och noggrant. "Kör rakt fram, sen svänger ni vänster vid stadshuset, höger vid posten och sen ser ni polisstationen rakt framför er."

Det är bara det att det inte finns något postkontor. Eller stadshus. Bara ruiner, nakna väggar. Jag tittar länge efter mannen som sakta går vidare.

Hon drar på en kärra med några brädbitar. Hon heter Slobodanka och är 67 år. Under en månads belägring satt hon gömd tillsammans med sin 70 årige man Mirko i en jordkällare.

"Vi vågade oss bara upp några gånger för att hämta vatten. Vi satt och darrade av skräck. Det går inte att beskriva, man måste uppleva det för att kunna förstå", berättar hon gråtande.

Efter en månad av häftiga strider blev paret evakuerade av serbiska trupper. När de kom tillbaka två månader senare var deras hem borta, nerbränt.

"Det är svårt att överleva", säger Slobodanka och tittar tyst framför sig.

Slobodanka och Mirko är serber. Men liksom så många andra familjer i Vukovar har de kroater som är ingifta i familjen.

"Vi hade det bra ihop", suckar Slobodanka. "I det huset bodde en kroat, där bodde doktor Gierek, han var tysk, och där borta bodde det en ungrare", säger hon och pekar på resterna av husen längs vägen.

Slobodanka visar oss runt i den ruinhög som tidigare var hennes hem. "Vi är lantbrukare. Här hade vi vår traktor, här hade vi vår arbetsbod, här brukade vi slakta grisar", säger hon och pekar på ruinerna "Och nu är allt förstört. Det finns ingenting kvar. Ingenting."

I flera månader bodde Slobodanka och Mirko i jordkällaren, men har nu flyttat in i köket som några vänner hjälpt dem att reparera.

"Men vi har varken el eller vatten. Allt vi haft i livet är borta. Våra möbler och våra minnen. Hur kunde det bli så här. Hur kunde det bli så här", suckar hon.

"Vem är skyldig till det här", undrar jag.

"Vem som är skyldig? Djävulen är den skyldige, djävulen", säger hon tyst.

Slobodanka och Mirko tillbringar dagarna med att samla saker bland ruinerna. Många av de forna husen har tillhört kroater. Nu är det bara serber kvar i Vukovar, alla andra folkgrupper har flytt. Här har den "etniska rensningen" genomförts. Om det här vill Slobodanka inte gärna prata.

"Jag vet inte var kroaterna är, kanske har de åkt dit där de bodde tidigare. Nu är ju husen tomma."

Slobodanka och Mirko har förlorat en dotter. Hon flydde under striderna.

"Vi hoppas att hon lever", säger Mirko, "men vi har inte hört av henne".

Slobodanka är tveksam till hur det skulle gå om de kroatiska flyktingarna återvände.

"Jag vet inte, jag vet inte", suckar hon. "Men jag tror inte att vi kan leva tillsammans igen. Inte efter vad som har hänt."

Alla i Vukovar har sin historia. Om död, lidande och sorg. Några berättar gråtande, andra säger till mig. "Sluta fråga. Gjort är gjort. Låt oss glömma det här. Vi måste gå vidare."

Stadens kvinnor går omkring i svart. Alla har de någon att sörja, en son, en make, en syster. En kvinna berättar om sin man som gick ut för att stänga grinden och sköts i benet av parets kroatiska granne sen trettio år tillbaka. Kvinnans make förblödde i hennes armar i köket.

En annan kvinna berättar gråtande om sin son som smög ut från gömstället i källaren för att hämta vatten från brunnen på gården. Han träffades mitt i huvudet av en kula från en kroatisk krypskytt som låg gömd i huset bredvid.

Alla berättelserna är om övergrepp begångna av kroater. I Vukovar finns inga kroater kvar som kan ge sin version av händelserna. De har alla flytt. De finns spridda i flyktingläger på den kroatiska sidan, på andra sidan Donau. Och de har sinna minnen och upplevelser om serbiska övergrepp.

Den serbiska sidan säger att de har befriat Vukovar. Kroaterna att de har förlorat staden. Men bland Vukovars ruinhögar finns inga segrare, bara förlorare. Om denna klyscha är sann någonstans så är det här. Mitt i Europa. Några timmars bilfärd från Wien, Budapest och Venedig. Året 1992.

Robert James Fischer föddes i Chicago den 9 mars 1943. Hans far var läkare från Tyskland och hans mor sköterska, född i Schweiz, men uppvuxen i USA. När Bobby var två år skildes hans föräldrar, och Bobby växte upp med den fem år äldre systern Joan och mamman Regina i Brooklyn, New York. För att försörja familjen jobbade mamman nästan dag och natt och det var Joan som skötte om Bobby. För att hålla pojken på gott humör brukade hon spela sällskapsspel med honom. När Bobby var 6 år gammal kom Joan hem med ett schackspel. Bobby blev som förhäxad. I veckor satt han begravd över schackspelet, plöjde schackböcker eller låg i sängen i sitt pojkrum stirrande upp på det enorma spelet han målat i taket. Han svarade inte på tilltal och slutade nästan att äta.

Bobbys mamma började bli orolig för sin lilla sexåring som inga lekkamrater hade och

skickade honom till en schackklubb i Brooklyn. Bobby hittade inga jämnåriga där heller, däremot gott om intresserade

schackspelare, mest äldre män. "Jag krossade de där gamla gubbarna", har Fischer berättat. När Bobby var fjorton blev han amerikansk mästare. Ett år senare blev han den yngsta någonsin som fick titeln stormästare.

Bobbys mamma Regina var om möjligt lika egensinnig som Bobby. Efter att först ha oroat sig för sonen intresse engagerade hon sig allt mer i hans karriär. Hon började terrorisera amerikanska schackförbundet med telefonsamtal och krävde att de skulle ge sonen mer ekonomiska bidrag. Bobby bad henne sluta. Mamman fortsatte ringa. Bobby blev hysterisk. Han hatade mammans "inblandning" och anklagade henne för att "utnyttja honom". Hemma skrek de åt varandra, när de gick ut gjorde Bobby fula grimaser bakom hennes rygg. Men mamma Regina gav sig inte. Hon började anklaga amerikanska regeringen för att inte stötta sonen tillräckligt. Hon hungerstrejkade och hamna på tidningarnas förstasidor. Vid ett tillfälle kedjade hon fast sig i porten till Vita Huset i Washington.

Bobby blev inte glad.

När Bobby var femton åkte Regina till Moskva på en fredresa, träffade en engelsk-polsk litteraturprofessor och flyttade med honom till Kalifornien.

"Jag blev av med henne", brukade Bobby skryta med ett elakt flin, men i själva verket blev den redan tidigare ensamman tonåringen

nu lämnad helt för sig själv, eftersom systemen Joan också flyttade hemifrån.

Bobby slöt sig allt mer inom sitt skal. Han hoppade av skolan eftersom "lärarna är idioter som ändå inte begriper något" och tillbringade nästan all sin tid i fyrrarumslägenheten på Brooklyn. Han hade så gott som inga besökare, hade persiennerna nerdragna, sov på dagarna och spelade schack nätterna igenom ropande

på första priset, en vacker, dyr läderväska: "Den där behöver jag *verkligen* inte", snäste han. Vid en tävling i Jugoslavien fick han skjuts av en journalist och hans fru. Bobby krävde att få byta plats med kvinnan och åka i baksätet; "tänk om vi råkar ut för en olycka, då skulle världen förlora sin bästa schackspelare."

Men alla förlät Bobby. Han var ju ett geni - och kommande världsmästare.

"slam, crash, crunch, chop", varje gång han slog en pjäs.

Bobby började åka världen runt på olika turneringar, men innerst inne var han fortfarande en liten pojke. Danske stormästaren Bent Larsen, som var sekond till den sextonårige Fischer vid kandidatturneringen till VM i Belgrad 1959, har berättat att han, efter att de analyserat matcherna tillsammans, fick sätta sig och högläsa ur "Tarzans äventyr".

Som för att dölja sin osäkerhet började Bobby bli allt mer arrogant och distanserad. Han svor och skrävade. Efter att ha vunnit en tävling i New Jersey tittade han med avsmak

Sommaren 1942 tågade en grupp välbeväpnade kroatiska Ustasjämän in i den lilla byn Krivaja. De leddes av prästen Miroslav Filipovic-Majstorovic, mer känd under namnet "Soton", Djävulen. Iklädd sin svarta prästrock tog han sina män till byskolan och bad lärarinnan skilja ut de serbiska barnen. Dessa sköts framför ögonen på sina kamrater.

När Jugoslavien under andra världskriget ockuperades av Hitlers trupper förklarade sig Kroatien självständigt, men blev i praktiken en tysk lydstat, ledd av Ante Pavelic's fruktade Ustasja.

Ustasja, som betyder "upprorsmän", bildades 1929 av nationalistiska kroater. Målet var att splittra Jugoslavien och upprätta en egen

serbernas strider mot turkarna på medeltiden. Han beordrade sina anhängare att låta håret växa och att anlägga skägg, och började

kroatisk stat. Fienden var: allt serbiskt.

Och Ustasja påbörjade sitt värv. Beväpnade med maskingevär, påkar och knivar strövade Ustasjaband runt och mördade, våldtog och brände allt serbiskt i sin väg. I byn Jasenovac, mellan Belgrad och Zagreb, inrättades ett koncentrationsläger där fångarna gasades, sköts eller hackades till döds. Cirka 200.000 människor lär ha dödat enbart i Jasenovac.

Den kroatiske katolska kyrkan samarbetade länge med Ustasja för att "omvända" de grekisk-ortodoxa serberna till den sanna katolska tron. En av de ivrigaste Ustasjaledarna var just prästen "Soton". Vid rättegången efter kriget erkände "Soton" att han personligen dödat minst 100 personer...han avrättades.

Serbernas hämnd lät inte vänta på sig. Den kom i form av Chetniks, ultranationalistiska serber. De leddes av yrkessoldaten Mihajlovic, som jämförde kampen mot kroaterna med

använda dödsskalle-emblem, dolkar i beväpningen och patronbälten över axlarna.

På kort tid dödade Chetniks 200.000 kroater, att läggas till de kanske 750.000 liken som var Ustasjas bidrag i den masskyrkogård som Jugoslavien höll på att förvandlas till.

Om djävulen finns måtte han ha glatt sig.

Schackets ursprung är omtvistad, men de flesta forskare är ense om att det troligtvis uppfanns i Indien på 600-talet efter Kristus. Redan från början var det ett krigsspel, där pjäserna representerade de fyra Indiska arméslagen. Ordet schack härstammar från det hindiska *rajah*, som spreds till Persien och förvanskades till *shah*, kung.

Schack är ett lika enkelt som genialt spel. Schackbrädets 64 svarta och vita rutor ger i praktiken obegränsade kombinationsmöjligheter. Spelet går ut på att slå ut motståndarens fotfolk: bönder, ryttare

och löpare, för att till slut komma åt kungen. Under spelet sitter kungen i säkert bo - bakom linjerna. Ungefär som i ett "riktigt" krig.

Schackvärlden har i alla tider samlat kring sig några av världens skarpaste hjärnor, men också excentriker som får Fischer att framstå som en skötsam medlem i en Skogsmulleförening.

Wilhelm Steinitz anses som den moderna schackens fader. Född i en fattig judisk familj i Österrike utvandrade han till USA och blev världsmästare i schack åren 1886-94. På sin ålders höst började Steinitz hävda att han kunde flytta schackpjäser via tankekraft, utan att röra dem. Han påstod sig vara i kontakt med Gud och utmanade denne på en uppvisningsmatch i schack. Steinitz erbjöd Gud en bondes handikapp och första draget.

Steinitz dog ensam i ett mentalsjukhus den 12 augusti 1900 med sin enda ägodel: ett bärbart minischackspel.

Den sovjetiske stormästaren Alexander Alekhine flydde 1921 till Frankrike och var, med ett kortare uppehåll, världsmästare från 1927 till 1946. Alekhine var nazistsympatisör och skrev en stor mängd artiklar om hur "judarna förstörde schackets renhet." I sina böcker förfalskade han matchresultat för att framstå som ännu mer oövervinnlig. Alekhine var gift fem gånger och drack enorma mängder alkohol. På en uppvisningsmatch lyckades han inte hålla sig och pissade på golvet. När han vid ett tillfälle stoppades vid den polska gränsen vrålade han till en förvånad passkontrollant. "Jag är Alekhine, världsmästare i schack. Jag har en katt som heter Schack. Jag behöver inget pass."

Att förlora är inte alltid lätt.

Den brittiske mästaren Joseph Blackburn lär ha blivit så ursinnig efter en förlust mot världsmästaren Steinitz att han knuffade ut honom genom ett fönster. Lettiska mästaren Aron Nimzovich, som för övrigt bodde i

Sverige ett tag innan han slog sig ner i Danmark 1922, var känd som ett enda stort nervknippe. Vid en match vände han sig mot en oskyldig åskadare och skrek röd i ansiktet: "Sluta skaka på din mage." Efter att ha förlorat mot en svagare motståndare i en blyttturnering hoppade Nimzovich upp på bordet, vände sitt ansikte i förtvivlan mot taket och skrek: "Måste jag förlora mot den här idioten."

Schack på hög nivå är inte bara oerhört påfrestande för psyket, utan också fysiskt krävande. Vetenskapliga tester har visat att schack kräver lika mycket energi som en motsvarande match i fotboll eller boxning. Det är inte ovanligt att en spelare i en storturnering går ner sju, åtta kilo.

Under en längre turnering, eller match, är det viktigt att spelarna lyckas hålla koncentrationen uppe och följaktligen har konsten att "psyka" motståndaren utvecklats. Redan 1561 skrev den spanske prästen och schackentusiasten Ruy Lopez de Sigura att: "schackbrädet bör placeras så att det infallande ljuset reflekteras i motståndarens ögon."

Detta torde vara världshistoriens första exempel på ojust spel.

Att blåsa rök eller trumma med fingrarna är ett troligtvis lika gammalt knep. Den ryske världsmästaren Botvinnik brukade träna inför sina matcher genom att låta en medhjälpare blåsa rök i ansiktet. I dagens schack är det förbjudet inte bara att röka, utan också att sjunga och nynna. Men det finns andra, mer subtila sätt.

Världsmästaren Mikhail Tal anklagades för att hypnotisera sina motståndare med en "laserlik" blick och för att försvara sig mot detta använde exempelvis den ungerskättade amerikanske stormästaren Pál Benkö mörka solglasögon i sina matcher mot Tal. "Det finns bara en regel i schack", brukade amerikanska

stormästaren Robert Byrne säga, "lita inte på någon".

Robert James Fischer växte upp i denna schackvärld.

Glina är en liten trött, men charmig stad, belägen i en stilla dalgång mellan två bergskammar, nära gränsen mellan Kroatien och Bosnien-Hercegovina.

I Glina begick Ustasja en av sina värsta massakrer. En varm sommardag 1941 samlade de ihop cirka 800 ortodoxa serber i en kyrka för att "omvända" dem. Efter ceremonin rusade knivförsedda Ustasja in i kyrkan och högg ner de församlade. En av de få överlevande, Ljuban Jednak, som klarade sig genom att gömma sig under de döda kropparna berättar: "En troende fick lägga sitt huvud på bordet och en Ustasja skar honom i halsen. Sjung nu beordrade Ustasjan. Då han sjöng sprutade blodet ur halsen två-tre meter..." Efteråt gick Ustasjamännen ut och dödade ytterligare ett tusental serber.

Det var i samma lilla stad, i Glina, som kriget mellan kroater och serber började i juli 1991. En grupp serbiska militärer angrep polisstationen och dödade de kroatiska poliser som var där. En nästan på dagen 50 år gammal skuld hade betalats. Och helvetet släppts lös igen...

När Fischer med stora, självsäkra kliv går in till den första matchen i Belgrad möts han av rungande ovationer. Publiken ställer sig upp,

klappar handfast, stampar med fötterna i golvet och jublar. Fischer kommer helt av sig. Handfallen står han och tar emot publikens jubel. Jugoslavien är troligtvis världens mest schacktokiga land - och allra populärast är Bobby Fischer. I samband med matchen har schackspalterna i Belgrads tidningar utökats till sidor och på TV sjungs sånger om Fischer. En medlem av det serbiska

författarförbundet har påbörjat en kampanj för att göra Fischer till president i Jugoslavien.

För arrangörerna var målet att bryta Serbiens internationella isolering. Schackmatchen förmodades skapa "goodwill" i omvärlden och utgöra ett välkommet avbrott för många, trots allt, krigströtta serber.

Men varför valde Fischer att spela i krigets Jugoslavien?

Det har gått rykten om att Fischer är pank, men han har fått bättre erbjudanden än de fem miljoner dollar som står på spel i Jugoslavien. Fischer själv vägrar uttala sig om kriget. "Jag stöder inte FNs sanktioner, eftersom jag inte stöder FN", är hans enda kommentar.

Men Fischer har alltid älskat att vara kontroversiell, att göra vad som faller honom in. Och det är nog framför allt lusten att sträcka ett långt finger mot hela världen som lockat honom till Jugoslavien.

Fischer anser sig fortfarande vara världsmästare, trots att Internationella Schackförbundet, FIDE, 1975 fråntog honom

titeln han efter att han vägrat spela mot Karpov.

Hela Fischers liv har varit inriktad på en sak. Att bli bäst i schack. Redan som sjuåring hände det att Bobby slet sig loss från sin mamma och sprang fram till helt okända människor i New York och sa: "Jag är Bobby Fischer. En dag kommer jag att bli världsmästare i schack."

Bobby Fischers största motståndare har alltid varit - Bobby Fischer.

Som nittonåring blev han utslagen i VM-kvalet i Curacao, Sydamerika. Fischer, som tidigare vunnit nästan allt han ställt upp i, var chockad. Efter att ha gått under jorden i flera veckor, dök han slutligen upp med en förklaring till sitt misslyckande. Det var ryssarnas fel. De "konspirerade" mot honom och "fuskade" genom att spela oavgjort mot varandra och därmed ge varandra halva poäng. "Fischer är störd", replikerade Sovjets största tidning, Izvestia, på ledarplats. De flesta höll med.

"Det är inte lönt att spela när ryssarna bara fuskar", sa Fischer och tillkännagav att han skulle sluta med schack. Bobby drog sig

tillbaka till Kalifornien för att "planera min hämnd." Men i själva verket kämpade han mot ett nervöst sammanbrott, vågade inte vara själv och satt uppe på billiga hamburgerrestauranger nätterna igenom. Han fann sin tröst i religionen, hos den lilla sekten "Worldwide Church of God" som hävdade att amerikanerna var ättlingar till Bibelns Israeliter och förespråkade gamla testamentets stränga regler om diet, sabbath och förbud mot dans och alkohol. Fischer som först tyckte att sektmedlemmarna var "tidernas knäppskallar", blev snart själv en entusiastisk medlem.

Men Bibeln och Kaliforniens sol var inte tillräckligt för Bobby. I sin comeback i Belgrad 1970, krossade han den förre ryska världsmästaren Petrosian. Som i trans vann han 19 raka matcher mot flera av världens bästa spelare, ett oslagbart och osannolikt rekord i schackets historia. "Ett mirakel har skett", utropade tidningen Sovjetski Sport. 1972 var Fischer framme vid sitt livs mål. En match om världsmästartiteln: motståndare - Spasskij.

Under några veckor flyttade det kalla kriget till de 64 svarta och vita rutorna på ett schackbräde i Reykjavik. Kriget i Vietnam, Järnriddån, Gulag, kapitalist mot kommunist: allt stod på spel. Nu skulle amerikanerna för första gången slå "ryssen" i deras nationalsport nummer ett. Över en natt förvandlades Fischer från ett relativt okänt underbarn i schack till en megastjärna som prydde omslagen på Time, Life, New York Times, Pravda och Dagens Nyheter.

Först vägrade Fischer komma till matchen, missnöjd med spelförhållandena och med Island: "ett primitivt, tråkigt land med bara en TV-kanal." Han ändrade sig först när president Nixons närmaste man, Henry Kissinger, ringde och bad honom ställa upp "för nationens bästa". Matchen blev kaotisk med ständiga krav från Fischer om bättre belysning, mindre rutor på schackbrädet och större avstånd till publiken. Trots en dålig start vann Fischer till slut överlägset. Men många hade tröttnat på den egensinnige världsmästaren. En uppgiven läsare skrev till Washington Post: "Bobby Fischer är den ende person som kan få amerikanska folket att heja på ryssarna."

Jag sitter på mitt hotellrum och tittar på TV. Hela dagarna samma bilder. Blodiga barn, skrikande mödrar, lemlästade kroppar, sprängda hus och kyrkor, gråtande gummor. Men alla offren är serber, serber och återigen serber. I Belgrads TV gör sig serberna inte skyldiga till något ont, de är offren.

FN, EG, Amnesty och en rad andra organisationer ger en något annorlunda bild. Kroater och muslimer begår *också* övergrepp, men den största skulden, både för att kriget fortsätter och för grymheter begångna mot civila, faller på den serbiska sidan. De allra värsta krigsförbrytelseerna har begåtts av Chetniks. I byn Lovas tvingades de kroatiska

invånarna att marschera genom ett minfält. I de två små byarna Vocin och Hum dödade Chetniktrupper samtliga de 24 gamlingar som inte flytt sina hem. Och det här är bara några få exempel.

Chetniks, som förbjöds efter andra världskriget, återuppstod för några år sedan. Organisationen leds av den tidigare hårdföre kommunisten Seselj. Som student på 1970-talet brukade hans fraktion av ortodoxa ungtkommunister jaga hippies på Sarajevos gator och tvångsklippa de stackare de fick tag i. I dag har den före detta kommunisten, liksom så många andra i Jugoslavien, gjort en helomvändning och blivit extrem nationalist.

Jag bestämmer mig för att besöka Chetniks.

Några sekunder efter att jag knackat på i deras högkvarter öppnas dörren. Framför mig står en kille i 25-årsåldern. Han är lång, kanske två meter, och mycket bredaxlad. Han har en blå, italiensk kostym och under kavajen putar pistolen ut.

"Yes...?", säger han.

Jag tittar sakta upp på honom och säger försiktigt att jag vill träffa Seselj. Vakten synar mig misstänksamt och säger: "Follow me...!"

Vi kommer in i ett rum som taget från en dålig gangsterfilm från 30-talets Chicago. Rummet är mörkt, utan fönster och luften är tät av röken från starka cigaretter. Kring ett bord som är belamrat med odiskade kaffekoppar sitter ytterligare tre säkerhetsvakter i kostym. På en stol sitter en man med en blå skottsäker väst.

De rusar alla upp och undrar vad jag vill. "Intervjua Seselj", säger jag. "Jag ska se om det går", svarar till slut en ung tjej och försvinner bakom en dörr. Hon kommer tillbaka efter en stund med beskedet att det går bra. "Men det kostar 500 dollars", tillägger hon. "Av princip betalar jag aldrig för intervjuer", svarar jag.

Under hela diskussionen har "gorillan" som släppt in mig stått 30 centimeter bakom mig

med korslagda armar. "Seselj är kanske arg", säger han slutligen. "Arg", undrar jag. "Ja, arg. Ni journalister skriver ju så mycket fel om oss. Vi gillar inte journalister", säger han och ser hotfull ut. "Speciellt inte journalister från Väst."

"Jag...jag kan inte svara för allt som skrivs", svarar jag och undrar om det finns någon annan än Seselj som jag kan intervjua.

Flickan som har översatt hämtar ytterligare en person i mörkblå kostym. Mannen, som är i 40-årsåldern, synar mig avmätt. Uppifrån och ner. Utan ett ord lämnar han så rummet. Flickan kommer tillbaka och säger att det var Chetniks vicechef och att han är beredd att ge en intervju. "Vad bra", svarar jag. "Men det kostar 250 dollar", säger flickan. "Men jag har

Medan vi står och pratar känner jag plötsligt en oerhörd rädsla. Jag känner att benen skakar och jag måste anstränga mig för att inte darra på rösten. De här människorna framför mig, hur löjliga och idiotiska de än må verka, är farliga. I Sverige eller i de flesta andra länder skulle de här figurerna befinna sig i marginalen, utan något att säga till om i samhället. Här driver de en hel stat, ett helt folk framför sig in i ett brutalt, meningslöst, vettlöst krig.

När jag ska gå följer mig "gorillan". Vid dörren tar han mig om axeln med sin enorma näve.

"Don't be angry", säger han. "Life is short - but stupid. What can you do."

ju redan sagt att jag av princip inte betalar för intervjuer." "Men du får ju honom för halva priset", invänder hon. Jag tackar vänligt men bestämt nej.

I Hotel Moskvas café ligger cigarettroken tät och de flesta av de röda plyschstolarna är upptagna. Kostymklädda män, förälskade unga par och en och annan kamouflageklädd militär dricker det starka turkiska kaffet. På

podiet spelar orkestern bestående av fem äldre gentlemän sina 30-talslåtar, som de alltid har gjort.

Turisterna som brukade skockas här är borta. De enda utlänningarna i Belgrad idag är FN-soldater och journalister. Vi som är här för att bevaka *matchen* har det inte lätt.

Att få en intervju med Fischer är ungefär lika enkelt som att ställa några frågor till Loch Ness-odjuret. Efter moget övervägande lär tidningen Life ha gått med på Fischers krav på 100.000 dollar, varpå Fischer svarade: "Jag ställer upp, men nu kostar det 100 miljoner dollar."

Fischer har alltid varit en enstöring. Hela hans liv har kretsat kring schack och han har alltid haft svårt för sociala kontakter, "Jag är inte bra på att umgås, OK!?" har han sagt vresigt. Men i Belgrad har han dykt upp på *två* cocktailparties - nytt rekord. Bakom förvandlingen finns en kvinna. Bobby som är känd för uttalanden som, "vad ska man med flickor till, de är ju så dåliga i schack", lär ha blivit förälskad i den nittonåriga ungerska schackspelerskan Zita Rajcsányi.

Fischer ställer upp på några få presskonferenser i Jugoslavien. En lämnar han efter 30 sekunder. De övriga är kaotiska tillställningar där Fischer ägnar mesta tiden åt att skälla på sina favorithatobjekt: ryska schackspelare. Världsmästaren Kasparov kallar han en "billig fuskare" och "patologisk lögnare" Kasparov blir inte svaret skyldig i en intervju i tyska Der Spiegel: "Fischer är som Björn Borg. Han har ingen chans längre."

Men Fischer spelar bra. De flesta experter är eniga om att hans spel kanske inte är som i fornstora dar, men att det gott och väl räcker till en plats bland världens tio bästa.

Och den ungerske stormästaren Lajos Portisch är i en intervju noga med att påpeka att Bobby visserligen ställer till många problem för press och arrangörer, men aldrig

för motspelarna. "Han är en mycket *fair* spelare."

Och så är det väl. Trots att Bobby Fischer har bråkat om mycket under årens lopp har han fått igenom många av sina tidigare krav - till schackets bästa. Han har skapat bättre förhållanden för spelarna, lyckats höja de tidigare löjligt låga prissummorna och framför allt. Han har som ingen annan lyckats göra schacksporten omskriven.

Och Bobby har sina fans.

En är Kevin Dyke från New Hampshire i USA. Han hamnar bredvid mig på presskonferensen. "Oooh Wow. Så här nära har journalisterna aldrig fått komma tidigare", säger han entusiastiskt, trots att vi sitter minst tio meter från podiet. "Jag är en Fischeroman", säger han "Jag har följt Fischer i 25 år."

"Vad är så speciellt med honom", undrar jag.

"Med Fischer", svarar Kevin och får något drömskt i blicken, "med Fischer är allt magiskt."

När jag åker hem har Fischer vunnit matchen. Ganska lätt. Med 10-5. Fischer kan inte återvända till USA, där hotar fängelse. Han tänker fortsätta spela schack i Europa. Kanske blir Fischer åter världsmästare - också officiellt.

Och kriget i det forna Jugoslavien?

Ja, det fortsätter, lika blodigt och lika grymt som någonsin tidigare. Emanuel Lasker, världsmästare i schack från 1894 till 1921 brukade jämföra schack med krig: "de utkämpas efter bestämda lagar och regler - men skoningslöst."

*Text och foto: Gellert Tamas
Publicerad i tidskriften Café 1992*